

นิพนธ์ต้นฉบับ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิต ของผู้สูงอายุในชุมชนโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี

หงษ์ บรรเทิงสุข

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อาวุโส และประชาชนชาวบ้านจำนวน 10 ท่าน ผู้นำประกอบพิธีกรรม จำนวน 5 ท่าน ผู้สูงอายุที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม จำนวน 15 ท่าน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงร่วมกับการบอกต่อแบบลูกโซ่ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตระหว่างเดือน ตุลาคมถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดปัญหาสุขภาพจิตโดยมีความผูกพันกับพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี ขวัญและดวงชะตา ได้แก่ (1) พิธีกรรมไล่ผี หมอธรรมนั่งธรรม เพื่อหาสาเหตุของความเจ็บป่วยเพื่อทำการรักษา (2) การสวดมนต์เพื่อขับไล่ภูตผีที่เชื่อว่าจะทำให้ไม่เจ็บป่วย จะทำพิธีโดยหมอสวดมนต์หรือหมอสวดมนต์ในหมู่บ้านมาทำพิธีเรียกขวัญกลับคืนสู่ร่างกาย (3) การสวดมนต์หลวง จะทำพิธีสวดมนต์ให้ช่วงกลางคืนจำนวน 3 คืน (4) การต่ออายุ เพื่อให้อาการเจ็บป่วยหายหรือทุเลาลงมีหลายพิธี ได้แก่ การสวดมนต์ก่อนและสวดชะตา (5) การสะเดาะเคราะห์ เชื่อว่าเคราะห์เป็นสิ่งไม่ดี และเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สามารถทำพิธีขจัดขับเป่าออกไปได้ แล้วจะทำให้บุคคลนั้นรอดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ (6) พิธีบูชาโชค เชื่อว่าเมื่อหมดเคราะห์หมดเข็ญแล้วต่อไปชะตาชีวิตของตนจะต้องมีโชค (7) การรดน้ำมนต์ เชื่อว่าการรดน้ำมนต์เพื่อชำระล้างความชั่วร้ายออกไป จากร่างกายและจิตใจ และเสริมสิริมงคลให้กับชีวิต (8) การรักษาด้วยหมอมทงเป็นการใช้ความสามารถในการติดต่อกับวิญญาณที่เชื่อว่าเป็นบุคคลสำคัญ เพื่อขอให้วิญญาณเหล่านั้นมาประทับร่างทรง เพื่อบอกสาเหตุการป่วย

สรุปว่าถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการรักษาด้วยวิธีทางการแพทย์แผนปัจจุบันแต่ก็ยังมีผสมผสานการแพทย์พื้นบ้านในรูปแบบของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษา ดังนั้นควรนำวิธีการต่างๆ มาศึกษาผลให้ชัดเจนและนำมาใช้ร่วมกันเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนการรักษาต่อไป

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, สุขภาพจิต, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

Original Article

Local Wisdom on Rituals and Beliefs Related to Caring Mental Health of Elderly People in Ponemuang Community at Ubon Ratchathani Province

Hong Banthoengsuk
Faculty of Nursing, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Abstract

The purpose of this study Local Wisdom on Rituals and Beliefs Related to Caring Mental Health of Elderly People in Ponemuang Community at Ubon Ratchathani Province. The sample of population consisted of 10 knowledgeable elders, 5 traditional healers, 15 elderly who receive traditional. Chosen by purposive sampling and snowball sampling. Data collection was undertaken during October to November 2015 through in-depth interviews and observation. Data analysis was performed through content analysis.

The results of study Local Wisdom on Rituals and Beliefs Related to Caring Mental Health of Elderly People in Ponemuang Community at Ubon Ratchathani Province best delated Believe about Cause problem Mental health relationship with Buddhist, Spiritualism, kwan (soul) and fortune (Daung cha ta) included. (1) Exorcism :Magic healer (Mor Song) Meditation find out a cause of illness for treatment (2) Thai blessing ceremony for patient for treatment because their believed if kwan with in body make to healthy not illness Magic healer (Mor Song) who make Thai blessing ceremony call to kwan (soul) come back in a body. (3) Thai blessing ceremony (kwan): Magic healer will be 3 day. (4) Renewal (Tor arr yu) make to the illnesses cured or mitigated there were several ceremonies Welcome back to the mound and pray Destiny (Soo kwan kong, Saud cha taa). (5) To exorcise fortunately that is not good and what evil can do to fend off elimination then make a person immune to evil things. (6) Fortunately ritual: believe that the ritual when the victim lost miserably next to their fate must have luck. (7) Watering mantra: Pour holy water believed to cleanse evil off from the mind and body and life 8. Treatment with the Magic healer (Mor Song): The ability to communicate with spirits that are believed to be important. To ask them to stamp spirits spiritualist. To tell the cause of illness.

Concluded that even in today's modern medical treatment, but it also blends folk medicine in the form of applying local wisdom to heal. So, should lead the way in the study results provide clear and applied together to reflect on the context of society and culture, as well as treatment.

Keyword: *The elderly, mental health, indigenous rituals and beliefs.*

บทนำ

ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีต่างๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีการค้นพบสิ่งแปลกใหม่อย่างไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะสาขาการแพทย์และสาธารณสุขส่งผลให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยจากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ 4 ครั้งที่ผ่านมา พบว่าประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและผลการสำรวจปี 2557 พบว่ามีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งหมด เพศชายร้อยละ 13.8 และเพศหญิงร้อยละ 16.1 จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 10,014,699 คน เป็นชาย 4,514,812 และ หญิง 5,499,887 คน หรือคิดเป็นชายร้อยละ 45.1 และหญิงร้อยละ 54.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ทั้งนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด ประมาณร้อยละ 31.9 รองลงมาคือภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ร้อยละ 25.6 ร้อยละ 21.1 และร้อยละ 12.0 ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ดังนั้นสังคมไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เมื่อสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มเป็นร้อยละ 20 ซึ่งคาดว่าจะเกิดขึ้นในอีก 20 ปีข้างหน้า

สุขภาพจิตเป็นสภาพของจิตใจที่เกิดจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม (Golberg 1972) ดังนั้นจึงนับว่ามีความสำคัญมาก ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพจิตดีเป็นพื้นฐานก็จะสามารถปรับตัวได้เร็วขึ้นและดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ร่วมมือกับกรมสุขภาพจิต สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จัดทำการสำรวจสุขภาพจิตคนไทยใน

ปี 2551 2552 และ 2553 โดยใช้แบบสอบถามสุขภาพจิตคนไทยฉบับสั้น 15 ข้อผลการสำรวจพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมีคะแนนสุขภาพจิตเท่ากับ 31.44, 32.49 และ 33.17 ตามลำดับ เมื่อเทียบกับกลุ่มอายุอื่น พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีคะแนนสุขภาพจิตต่ำ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2556) การดูแลผู้สูงอายุ การดูแลกลุ่มผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญเพราะผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติของสุขภาพทั้งกายและจิตสังคมและจิตวิญญาณ การเปลี่ยนแปลงในมิติเหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ดังนั้นการสร้างเสริมสุขภาพจิตที่ดีจึงมีความสำคัญซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพที่สมบูรณ์ต่อไป สุขภาพจิตที่ดีทำให้ผู้สูงอายุสามารถยอมรับและจัดการกับการเปลี่ยนแปลงรอบด้านที่ก่อปัญหาต่างๆ ได้ตามศักยภาพของตน ทั้งนี้เพื่อการเป็นสังคมผู้สูงวัยที่มีคุณค่าผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้ มีชีวิตยืนยาวและมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการมุ่งเน้นการนำแนวคิดจากตะวันตกมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิต แต่ก็ยังพบว่ายังมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการรักษา เพราะปัญหาสุขภาพจิตมีปัจจัยและสาเหตุที่ซับซ้อนและหลากหลาย เมื่อผู้สูงอายุประสบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินชีวิตย่อมต้องแสวงหาหนทางหรือวิธีการที่จะแก้ไขปัญหา นั้นๆ ให้ลุล่วงไปหรือก็ช่วยลดความกังวลใจ เกิดความหวังและเชื่อมั่น นอกจากนั้นพบว่าในปัจจุบันการดูแลสุขภาพในระบบภาคพื้นบ้านนั้นภาครัฐได้มีการดำเนินงานโดยมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ เพื่อนำมาสู่การกำหนดเป็นสาระบัญญัติในธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติ พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ โดยให้มีสาระสำคัญมาตรา 47(7) ว่า “การส่งเสริมสนับสนุน การใช้และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลัวจึงใช้วิธีป้องกันโดย มีพระเครื่อง พระบูชา ต่างๆ มีวัตถุมงคล เช่น ตะกรุด ผ้ายันต์ น้ำมันต์ใช้ อาบหรือตีมน และมียสิกรรมล้างอาถรรพ์ สะเดาะเคราะห์ ลักษณะที่ 3 เชื่อว่าปัญหาสุขภาพจิตเกิดจากอำนาจธรรมชาติ เช่น พันธุกรรม จะใช้การรักษาแบบแผนปัจจุบัน ดังนั้นจากความเชื่อสามลักษณะนี้จะนำมาซึ่งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านความเชื่อและพิธีกรรมมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตจะเกิดความรู้อย่างที่ การทำพิธีกรรมต่างๆ ทำให้สิ่งไม่ดีหรืออุปสรรคขัดขวางการดำเนินชีวิตหรือเชื่อว่าเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยได้ออกจากร่างกายก็จะเกิดความสบายใจ รู้สึกมีความหวังในการดำเนินชีวิต รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง มีจิตใจที่มั่นคง บางพิธีกรรมทำให้ผู้สูงอายุเกิดสมาธิทำให้จิตใจสงบผ่อนคลาย เพราะความเชื่อที่ว่ากายและจิตมีความสัมพันธ์กัน จากการศึกษาของ ฌอนอมศรี อินทนนท์, อรวรรณหนูแก้ว และศรีสุดา วนาสีสิน (2540) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านแก้ปัญาสุขภาพจิต: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมาชิกในชุมชนใช้แก้ปัญาสุขภาพจิตคือ ปรีกษาหมอดู การปฏิบัติศาสนกิจ การปรับตัวเพื่อเผชิญปัญหา การพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ และการใช้ยาแผนโบราณ

พื้นที่ชุมชนโพนเมือง พื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตรกรรม และการรับจ้าง เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน มีสถานที่เก่าแก่โบราณที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ มีผู้รู้ ผู้มีภูมิปัญญาในเรื่องศิลปะและพิธีกรรม ความเชื่อที่น่าสนใจอยู่มาก ยกตัวอย่างงานศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่ เช่น ตัวอย่างด้านผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น นาย

อุดม บุญเดิม ได้รับการยกย่องนับถือจากชาวบ้านเป็นผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้การยกย่องเคารพนับถือเป็นอย่างมากในเรื่องของการเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม หลวงพ่อเหรียญ เจ้าอาวาสวัดบ้านโพนเมือง เป็นพระภิกษุที่ชาวบ้านต่างยกย่อง เป็นที่เคารพนับถือในการประพฤติปฏิบัติในทางศีลธรรมความดีของท่าน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เขตพื้นที่ชุมชนโพนเมือง ในปัจจุบันเป็นเขตพื้นที่ที่มีการพัฒนาระบบสาธารณสุขไปค่อต่างๆ ค่อนข้างครบถ้วนประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพทางสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลประจำจังหวัด คลินิกแพทย์-พยาบาล เป็นต้น แต่ชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งให้การยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอยู่เสมอ พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ที่มีรูปแบบและวิธีการอยู่อย่างมากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการ ตอบสนองต่อความสุขและสุขภาพของคนในชุมชน

จากเหตุผลที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า พิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ยังมีการปฏิบัติกันอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสบายใจ เป็นสุข จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุในบ้านโพนเมือง ตำบลโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี และเชื่อว่าการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมวิชาการจิตศาสตร์และสุขภาพจิตตามแบบตะวันตกกับวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนน่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพและประสิทธิภาพแก่และกัน ให้สามารถดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

ศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโพธิ์เมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี

คำถามการวิจัย

รูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโพธิ์เมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานีเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโพธิ์เมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อาวุโส/ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนจำนวน 10 ท่าน ผู้นำการประกอบพิธีกรรม เพื่อการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุจำนวน 5 ท่าน ผู้สูงอายุที่เคยเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม จำนวน 15 ท่าน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงร่วมกับการบอกต่อแบบลูกโซ่หรือสโนบอล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ร่วมกับการสังเกต (observation) ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2559 ขนาดของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มขึ้นกับความอึดตัวของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ 2) เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่แนวคำถามที่ใช้ในการการสัมภาษณ์เชิงลึก

และแนวทางการสังเกต ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์ของกรวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแนวคำถามผ่านการตรวจสอบความชัดเจนของข้อคำถามและความครอบคลุมของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปทดสอบสัมภาษณ์หมอบ้านและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 ราย และผู้นำการประกอบพิธีกรรม จำนวน 2 ราย และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานในการรักษา เพื่อทดสอบความชัดเจนของข้อคำถามและการสื่อความหมายระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาวิเคราะห์โดยมีการปรับเปลี่ยนคำถามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่อึดตัวพร้อมทั้งพัฒนาทักษะในการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง

ตัวอย่างแนวคำถามของปราชญ์ชาวบ้าน

1. ในชุมชนตำบลโพธิ์เมืองมีการดูแลรักษาผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยทางจิตอย่างไร
2. เมื่อผู้สูงอายุเกิดการเจ็บป่วย ไม่สบายชาวบ้านมีวิธีการดูแลรักษาอย่างไร เพราะอะไรถึงทำแบบนี้ มีความเชื่ออย่างไรจึงใช้วิธีการรักษาแบบนี้ ใช้ระยะเวลาานานเท่าใด มีข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติใดบ้างที่ต้องปฏิบัติเมื่อเกิดการเจ็บป่วย และผลเป็นอย่างไร
3. ชาวบ้านโพธิ์เมืองได้นำแนวคิดพื้นบ้านอีสานมาใช้ในการบำบัดรักษาผู้สูงอายุที่ป่วยทางจิตอย่างไรบ้างและผลเป็นอย่างไร

ตัวอย่างแนวคำถามของผู้นำการประกอบพิธีกรรม

1. ในชุมชนตำบลโพธิ์เมืองมีการดูแลรักษาผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยทางจิตอย่างไร
2. ชาวบ้านโพธิ์เมืองได้นำแนวคิดพื้นบ้านอีสานมาใช้ในการบำบัดรักษาผู้สูงอายุที่ป่วยทางจิตอย่างไรบ้างและผลเป็นอย่างไร

3. เมื่อผู้สูงอายุเกิดการเจ็บป่วย ไม่สบาย ท่านมีวิธีการดูแลรักษาอย่างไร เพราะอะไรจึงทำเช่นนั้นมีความเชื่ออย่างไรในพิธีกรรมนี้ ขั้นตอนในการทำเป็นอย่างไร ใช้ระยะเวลานานเท่าใด มีข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติใดบ้างที่ต้องปฏิบัติเมื่อเกิดการเจ็บป่วย และผลเป็นอย่างไรบ้าง

ตัวอย่างแนวคำถามของผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

1. เมื่อท่านเกิดการเจ็บป่วยไม่สบาย ท่านคิดว่าเกิดจากสาเหตุใด

2. นอกจากการมารับการรักษาที่โรงพยาบาลแล้ว ท่านมีวิธีการในการดูแลสุขภาพด้วยวิธีอื่นอย่างไรบ้าง เพราะอะไรถึงเลือกใช้วิธีการรักษาแบบนี้ มีขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างไร

3. ท่านได้นำวิธีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านอีสานมาใช้ในการดูแลรักษาดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ อย่างไร และผลเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและได้ทำการพิทักษ์สิทธิ์ให้แก่กลุ่มตัวอย่าง ในการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลของประชาชนชาวบ้านอาวุโส ผู้นำการประกอบพิธีกรรม ผู้สูงอายุที่เคยมีประสบการณ์การรักษาด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลโพนเมืองและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโพนเมือง คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ แล้วดำเนินการค้นหาผู้ให้ข้อมูลรายอื่นๆ โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบการบอกต่อแบบลูกโซ่หรือสโนว์บอล ผู้วิจัยดำเนินการสร้างสัมพันธภาพกับหมอพื้นบ้านและประชาชนชาวบ้านพร้อมทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานในการบำบัดรักษาผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิตที่บ้าน และสังเกตการบำบัดรักษาของพระสงฆ์ที่วัด แล้วจึงนัดหมายการสัมภาษณ์เจาะลึกและสังเกตการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่

บ้านของหมอพื้นบ้านหรือที่วัด จำนวนครั้งในการสัมภาษณ์และการสังเกตอยู่ระหว่าง 2-3 ครั้งแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที จนข้อมูลมีความอิ่มตัว สถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยผู้วิจัยได้ดำเนินการไปพร้อมๆ กับการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสังเกตโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) สร้างความเชื่อถือได้ให้กับงานวิจัย (trustworthiness) ด้วยการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (credibility) ตลอดกระบวนการวิจัยโดยมีการบันทึกเทปการสัมภาษณ์และถอดเทปสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (transcribed verbatim) ประโยคต่อประโยค และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กันมีการบันทึกสถานการณ์ขณะสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และมีการใช้คำพูดของผู้ให้ข้อมูลเพื่อยืนยันความจริงและความชัดเจนในทุกประเด็นของการวิเคราะห์และการรายงานผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (data triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ 1) ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำการประกอบพิธีกรรมที่มีประสบการณ์ในการบำบัดรักษา 2) ผู้สูงอายุที่เคยรับการบำบัดรักษาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี คือการสัมภาษณ์เจาะลึกร่วมกับการสังเกต ภายหลังจากการสิ้นสุดการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างซึ่งอาศัยในชุมชนตำบลโพนเมืองมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการ

บำบัดรักษาผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิต ซึ่งพิธีกรรมที่ใช้ขึ้นกับความเชื่อของผู้สูงอายุเกี่ยวกับสาเหตุการเจ็บป่วยซึ่งมีความผูกพันกับพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผี ขวัญและดวงชะตา เช่นผู้นำการประกอบพิธีกรรมกล่าวว่า“เวลาคนบໍ่าบาย (ไม่สบาย) คนบ้านเขาถือว่าขวัญออกจากร่างไป เพราะคนเขามีขวัญ 32 ขวัญ ขวัญเป็นศูนย์รวมของชีวิตของผู้ทุกคน ถ้าขวัญออกหนีไปกะป่วยได้” และสาเหตุของการเจ็บป่วยทางจิตกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าจะเกิดจากการอำนาจเหนือและผิดธรรมชาติ คือเชื่อว่าอาการทางจิตเกิดจากอำนาจที่ซับซ้อนยากจะอธิบายด้วยเหตุผลเป็นอำนาจทางไสยศาสตร์ เช่น ถูกของ หรือมีผู้กระทำ การบนบานแล้วไม่ทำตาม ลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผลของกรรมเก่า ยาสั่ง อำนาจนี้จะนำกลัว ดังคำกล่าวของผู้สูงอายุ“คิดว่าอาการที่เป็นนี้เกิดจาก ผีปอบเข้า เฮ็ด (ทำ) ให้มีอาการหลงๆ ลืมๆ จำอ้อยังบໍ่าได้ (จำอะไรไม่ได้) คือผีบໍ่า (เหมือนคนบໍ่า) บางเถื่อกะย่าน (บางครั้งมีอาการหวาดกลัว)”

จากพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดการแสวงหาการรักษาตามแนวทางและความเชื่อศรัทธาของผู้สูงอายุเองเพื่อให้ร่างกายและจิตใจกลับสู่ภาวะสมดุล ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้พบว่ารูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. พิธีกรรมไล่ผี เมื่อผู้สูงอายุเชื่อว่าสาเหตุการเกิดการเจ็บป่วยเกิดจากผีเป็นผู้ทำ ก็จะมีการเชิญ หมอธรรมประจำหมู่บ้านมาทำพิธี โดยชาวบ้านจะทำประรำพิธี จุดธูปเทียนและบริกรรมคาถา มีญาติเข้าร่วมพิธี ส่วนใหญ่หมอธรรมจะเรียนวิชามาจากวัด หมอธรรมจะรักษาด้วยวิธีนั่งธรรม เพื่อหาสาเหตุว่า ใคร เป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย เช่นผีต่างๆ หรือการละเมิดกฎเกณฑ์ของ

ครอบครัว ชุมชน และจะดำเนินการรักษาตามสาเหตุนั้น ถ้าเป็นผีปอบ หมอธรรมจะใช้ไม้เท้าอันเล็กๆหรือกากบดแล้วว่าคาถา แล้วตีไปเพื่อให้ผีออก หรือใช้วิธีสวดธรรมในกรณีที่ผู้ป่วยถูกผีปอบผีเชื่อมากลั่นแกล้ง การรักษาจบพิธีด้วยการสูขวัญและอาบนํ้ามนต์ให้ผู้ป่วย ดังคำกล่าวของผู้ประกอบการประกอบพิธีกรรม บอกว่า “ต้องรักษาเฟิ่น ไล่ผีออกจากร่างบໍ่าสั่นเขาลีตาย พอไล่ผีออกแล้วกะหายดี มีรักษาแล้วหลายคน”

2. การสูขวัญคนป่วย มีวัตถุประสงค์เพื่อบำบัดรักษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็จะทำให้ไม่เจ็บป่วย ร่างกายเป็นปกติ ความเจ็บป่วยเกิดจากขวัญหาย หรือขวัญออกจากร่างกาย จะทำพิธีโดยหมอสูขวัญหรือหมอสูตรภายในหมู่บ้านมาทำพิธีเรียกขวัญกลับคืนสู่ร่างกาย ดังเช่นมีคำกล่าวของผู้สูงอายุที่เคยมีประสบการณ์ในการรักษาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น บอกว่า “เวลาบໍ่าบาย (ไม่สบาย) ลูกหลานกะสิสูขวัญให้ ได้ผูกแขนเอ็นขวัญ ญาติพี่น้องมาเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) รดนํ้ามนต์ เอาสิ่งบໍ่าดีออก หลังจากนั้นกะสูสิ๊ก (สูสิ๊ก) สบายใจอยู่ ดีกว่าบໍ่าเฮ็ด ผู้เฒ่าผู้แก่เฟิ่นพาเฮ็ดมาแต่โดน (คนเฒ่าคนแก่ทำเป็นตัวอย่างมานาน)” ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “คนเจ็บไข้นานๆ ร่างกายบໍ่า (ไม่) แข็งแรง ถือว่าขวัญหนีเนื้อหนีคิง (ขวัญออกจากร่างกาย ให้ทำการสูขวัญให้ เอ็นขวัญกลับเข้าร่าง อาการกะสิ (ก็จะ) ดีขึ้น” ผู้นำประกอบพิธีกรรม

3. การสูขวัญหลวง เวลาผู้สูงอายุไม่สบายหรือเจ็บป่วย จะทำพิธีสูขวัญให้ 3 คืนก็จะหาย สิ่งของที่ใช้ในพิธีเหมือนการสูขวัญธรรมดา แต่เพิ่มธูปเทียนให้เท่าอายุของผู้ป่วย สวดเวลากลางคืนเชิญ พระมาสวด สวดประมาณเวลา 3-4 ทุ่ม ประชาชนชาวบ้านกล่าวว่า “ผู้เฒ่าที่เฟิ่นป่วยนั้นขวัญออก ต้องสูขวัญหลวง ให้พระเป็นคนสวด สวดสามคืนติดกัน พอสวดแล้ว กะเอาด้ายไปผูกแขนเฟิ่น

พอให้ขวัญเฉลา (ขวัญกลับเข้าร่างกาย) กลับมา กะสิ (ก็จะ) ดีขึ้น อาการป่วยกะพอทุเลาอยู่“

4. การต่ออายุ มีความเชื่อว่าต้องการให้มีอายุยืนยาว และต้องการให้อาการเจ็บป่วยหายหรือทุเลาลงมีหลายพิธี ได้แก่

4.1 การสู่ขวัญก่อง ได้แก่การเอาก่องข้าวมาหนึ่งก่อง แล้วใส่ไข่ต้ม 1 กล้วย 1 ข้าวปั้น 1 ซวย 4 เทียนเหน็บซวย 4 คู่ คำหมาก กอกญา ผ้ายผูกแขน แวน หวี แวนของผู้ป่วย เสื้อผ้ารองในก่องข้าว เทียนเวียนหัวค่าศอกค่าคิง 2 เล่ม ให้พระสวดให้ สวดให้ครบสามคืนแล้วนำก่องข้าวมาตรวจดูไข่ต้ม เอาผ้ายผูกแขนผู้ป่วย

4.2 สวดซาตา ผู้นำการประกอบพิธีกรรมกล่าวว่า “เมื่อดูดวงแล้วพบว่าซาตาซาต ให้ทำการสวดซาตา ประกอบด้วยเครื่องสักการะจัดเหมือนสู่ขวัญก่อง เพิ่มข้าวสารห่อผ้าขาววันละ 1 ห่อ กะให้ได้ 2 ชั้น เวลาเช้า นำห่อข้าวสารไปเปลี่ยน เอาห่อข้าวสารที่สวดแล้วมานั่งใส่บาตรพระจนครบสามวัน นิมนต์พระสวดบทมนต์ใช้เจ็ดตำนานย่อ”

5. การสะเดาะเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าเคราะห์เป็นสิ่งไม่ดี และเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สามารถทำพิธีขจัดปัดเป่าออกไปได้ เมื่อได้ทำพิธีขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีและสิ่งชั่วร้ายออกจากตัวคนผู้มีเคราะห์แล้วจะทำให้บุคคลนั้นรอดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ ดังคำกล่าวปราชญ์ชาวบ้านว่า “สิ่งที่เรายึดมั่นถือมั่นเรียกว่า เคราะห์ที่เป็นสิ่งดีเรียกศุภเคราะห์ ไม่ดีเรียกบาปเคราะห์ คนที่เจ็บป่วย เขาเชื่อว่ามีบาปเคราะห์ เมื่อมีแล้วจะต้องเสียเคราะห์ หรือสะเดาะเคราะห์ถ้าทำถูกจะหายป่วย” กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าก่อนที่จะมีเคราะห์ส่วนมากจะมีลางบอกเหตุ เช่น เห็นข้าวหนึ่งแดง ตาเสม่น (เขม่น) ผู้สูงอายุรายหนึ่งกล่าวว่า “ตอนยายป่วย กินบ่ (กินไม่ได้) ได้นอนบ่ (ไม่) หลับ กะคิด (ก็คิด) ว่าคงเป็นคราวเคราะห์ของเฮา (เรา) เอง กะเลยแต่งเสียเคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) เพื่อความสบายใจ”

6. พิธีบูชาโชค เมื่อสะเดาะเคราะห์เสร็จแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะนิยมทำพิธีบูชาโชค โดยเชื่อว่าเมื่อหมดเคราะห์หมดเหตุแล้วต่อไปชะตาชีวิตของตนจะต้องมีโชค จึงจัดพิธีบูชาโชค หมอพรามณ์ประกอบพิธีเสร็จแล้ว จะนำโหงวเคราะห์ลงบ้านหนีไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งแล้วให้ยกขันบูชาโชค ซึ่งมีสิ่งของคือขัน 5 ชั้น 8 พร้อมเงินค่าคายนบูชาโชคอย่างน้อย 25 บาทขึ้นมาตั้งแล้วสวด

7. การรดน้ำมนต์ คือการรักษากับพระ หรือหมอธรรม โดยการใช้น้ำมนต์ (คาถา) กับน้ำ แล้วจึงใช้น้ำมนต์นั้นรักษาอีกทีหนึ่ง การรักษาอาจใช้วิธีการพ่นน้ำมนต์ใส่ศีรษะ ประพรมให้หรือให้นำไปอาบ ต้มและรด หรือให้ผสมน้ำมนต์จำนวนหนึ่งลงในน้ำอาบทุกครั้ง จนกว่าน้ำมนต์จะหมด การรดน้ำมนต์เชื่อว่า “การรดน้ำมนต์กะเพื่อชำระล้างความชั่วร้ายหรืออาการทางจิตออกไป จากร่างกายและจิตใจ และเสริมสิริมงคลให้กับชีวิต คนบ่สำบายกะสติจิตใจดีขึ้นหายวันหายคืน เพราะช่วงป่วยเขาเอ็นว่าธาตุอ่อน” ผู้นำการประกอบพิธีกรรม

8. การรักษาด้วยหมอทรง เป็นการใช้ความสามารถในการติดต่อกับวิญญาณที่เชื่อว่าเป็นบุคคลสำคัญ เพื่อขอให้วิญญาณเหล่านั้นมาประทับร่างทรง เพื่อบอกสาเหตุการป่วย บอกความต้องการของวิญญาณเหล่านั้น เพื่อจะให้แก้ไขแล้วอาการป่วยจะหายหรือดีขึ้น บางครั้งก็บอกเกี่ยวกับยาหรือวิธีการรักษา ผู้นำการประกอบพิธีกรรมกล่าวว่า “บ้านเฮา (เรา) เชื่อว่าบางเทื่อ(ครั้ง) การเจ็บป่วยกะเกิดจากเฮาลบหลูผีให้ผีนา ลบหลูเจ้าของที่เพิ่น เฮ็ดหยังผิด เบิกให้เบิกนาบ่บอกบ่กล่าวเจ้าที่ (ถางป่าปรับปรุงที่นา) แบบนี้บางทีกะต้องเชิญดวงวิญญาณให้มาเข้าทรง หมอทรงกะสินั่งทางในเบ็ง แล้วกะถามฮอดว่าเป็นหยังคือเป็นแบบนี้ จากนั้นกะสิดามถึงวิธีการแก้ไข”

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างซึ่งอาศัยในชุมชนตำบลโพนเมืองมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการส่งเสริมตลอดจนบำบัดรักษาผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิต โดยมีรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วยว่ามาจากหลายแหล่ง ทั้งทางด้าน การแพทย์แผนปัจจุบัน โหราศาสตร์ พระพุทธศาสนา มีการผสมผสานกัน นำมาซึ่งแนวทางการเลือกวิธีการรักษาที่เหมาะสมกับตัวเองในหลายทาง ดังนั้นรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการส่งเสริมตลอดจนบำบัดรักษาสุขภาพจิตในผู้สูงอายุจึงสรุปคือ 1. พิธีกรรมการไล่ผี การที่ชาวบ้านยังคงมีการเลือกรักษาด้วยพิธีกรรมไล่ผีเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเจ็บป่วยทางจิตหรือปัญหาทางสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่เชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผีทำ) หรืออำนาจอันผิดธรรมชาติ (ไสยศาสตร์) จึงเลือกวิธีการรักษาตามความเชื่อของตนและเลือกหมอพื้นบ้านหรือผู้นำการประกอบพิธีกรรมตามความศรัทธาของตนเอง (กิติกร มีทรัพย์ 2532) 2. การสู่ขวัญ ไม่ว่าจะเป็นการสู่ขวัญหลวง การสู่ขวัญคนป่วย การสู่ขวัญก่อนชาวบ้านเชื่อว่าจะเกิดความเป็นมงคล ทำให้ผู้ป่วยกินได้ นอนหลับ มีกำลังใจ หายวันหายคืน (มยุรี วงศ์กวนกลม 2554) นอกจากนี้ชาวบ้านยังคงใช้ควบคู่กับการรักษาทางแผนปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากเหตุผลโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องขวัญ เพราะชาวอีสานเชื่อว่าขวัญคือจิตวิญญาณ เป็นส่วนสำคัญที่สุด เจริญตามอายุ วัยเด็กจะขวัญอ่อน เมื่อเกิดการเจ็บป่วย อาจทำให้ขวัญล่องลอยออกจากร่างกาย ต้องทำพิธี เรียกขวัญเพื่อรับขวัญให้เข้ากลับสู่ร่างกาย เพราะมนุษย์มีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ หรือขวัญ ภาวะที่

สมบุญจึงขึ้นกับการทำงานที่ประสานกันอย่างเหมาะสมของกายและจิต (จารุวรรณ ธรรมวัตร อ่างถึงโน ทักษิณา ไกรราช 2550) 3. การต่ออายุ การสวดซาดตา เป็นพิธีการที่คนโบราณทำมาจนถึง เป็นประเพณีประจำ เนื่องจากเชื่อว่าเวลาเจ็บป่วยต้องการให้โรคภัยหาย จะได้มีอายุยืนยาวหรือเมื่อไปดูดวงแล้วถูกทักว่าชะตาขาด ชาวบ้านก็จะใช้พิธีการต่อซาดตา โดยให้พระภิกษุสงฆ์สวดให้ เพื่อเป็นสิริมงคลและกำลังใจในการต่อสู้กับการเจ็บป่วยต่อไป (บุญเกิด พิมพิวรรเมธากุล 2544) 4. การสะเดาะเคราะห์เสริมดวงชะตา เนื่องจากความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมว่าส่งผลให้เกิดสุขภาพที่ดีได้ เนื่องจากพิธีกรรมมีแนวคิดในการส่งเสริมความเชื่อที่เชื่อมโยงส่งผลให้เกิดสุขภาพดีเช่นวัตถุที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่งเพื่อส่งผ่านคุณค่าให้แก่จิตใจ ให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี และองค์ประกอบของพิธีกรรมในด้านการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้เกิดความดี เช่น การให้ทาน การให้ชีวิตสัตว์ การถวายสิ่งของ การละเว้นความชั่ว ละเว้นการทำบาป เคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น ส่งผลให้สุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ (จรัญ ฝนขาว 2555) 5. การบูชาโชคชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอีสานมีความเชื่อว่าเมื่อสะเดาะเคราะห์แล้วต้องทำพิธีบูชาโชคต่อเนื่องจากเพื่อขอโชค ขอลาภหรือให้หายเจ็บป่วย หรือสิ่งที่ตนเองอยากได้ เพื่อให้ดลบันดาลความสำเร็จสมดังปรารถนา แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้องรวมทั้งอวยพรอวยชัยให้ผู้มาบนบานสานกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ค้าขาย ทำงาน เรียนหนังสือ รวมทั้งความอยู่เย็นเป็นสุข (วิศิษฐ์ สุมโน 2556) 6. การรดน้ำมนต์ ในพื้นที่ที่กลุ่มตัวอย่างยังเลือกใช้การรดน้ำมนต์ใน

การส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุอาจเป็นเพราะความเชื่อที่น่านม่นต์ คือ น้ำที่ได้ผ่านพิธีทำน่านม่นต์ซึ่งปกติจะสำเร็จด้วยการเจริญพระพุทธรณ์ของพระสงฆ์ ในงานพิธีมงคลต่างๆ หรือการเสกของพระภิกษุ หรือคฤหัสถ์ ผู้ทรงวิทยาคณ ซึ่งก็คือ ผ่านการทำสมาธิ ที่แน่วแน่ และพระปริตร ที่เป็นมนต์ทางศาสนาแล้ว และเชื่อว่านอกจากความเป็นสิริมงคลสำหรับผู้ประพรม อาบและดื่มแล้ว ยังมีคติความเชื่อที่ว่าด้วย น่านม่นต์ยังนำสิริมงคล และความสวัสดิมีโชคมาให้ ตลอดถึงกำจัด บัดเป่าสิ่งอัปมงคล อันตราย และภัยพิบัติต่างๆ ได้ และสามารถช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ได้ทุกโรค โดยเฉพาะโรคที่การแพทย์แผนปัจจุบันหาสาเหตุไม่พบ และรักษาด้วยยาไม่ได้ ยามใดที่เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย จงอธิษฐานขออำนาจพุทธคุณในน่านม่นต์แล้วนำพระแช่น้ำ จากนั้นก็เอามาดื่ม บ้างก็นำมาอาบ เพื่อความเป็นสิริมงคล โรคภัย ไข้เจ็บป่วยอยู่นั้นก็จะหาย 7. การรักษาด้วยหมอยา เมื่อคนเราประสบปัญหาต่างๆ ในชีวิตย่อมต้องแสวงหาหนทางหรือวิธีการที่จะแก้ไขให้ปัญหาลุล่วงไปหรืออย่างน้อยก็ช่วยลดความกังวลใจที่มีต่อปัญหานั้น ทำให้ผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิตเกิดความหวังและความเชื่อมั่น สอดคล้องกับการศึกษาของปริชา อินโท (2547) พบว่า เมื่อประชาชนมีความทุกข์สิ่งทีปฏิบัติได้ คือการไปหาพระที่เคารพนับถือ หรือพระที่เป็นหมอยา หมอยาเพื่อตรวจดวงชะตาราศี สะเดาะเคราะห์ รดน่านม่นต์ และขอคำแนะนำในการแก้ไขปัญหา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนโพนเมือง อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานีนี้ควรนำไปใช้ในหน่วยงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้านมาใช้ประกอบกับการแพทย์แผนปัจจุบันในการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ควรศึกษาและนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้นักศึกษาตระหนักและเข้าใจถึงความเชื่อและบริบทของผู้รับบริการอย่างเหมาะสม ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการส่งเสริมสุขภาพจิตในกลุ่มผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไป ควรมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบการให้การดูแลสุขภาพจิตที่ผสมผสานระหว่างการดูแลตามระบบการแพทย์แผนปัจจุบันและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพจิต เพื่อเป็นทางเลือกของผู้รับบริการให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ องค์การบริหารส่วนตำบลโพนเมือง หลวงปู่เหรียญ เจ้าอาวาสวัดบ้านโพนเมือง ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำการประกอบพิธีกรรมในชุมชนโพนเมือง ผู้สูงอายุทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2513). **การพยาบาลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพยาบาลกรุงเทพ.
- กิตติภัทร อ่างบุญตา. (2550). **การดูแลรักษาสุขภาพทางจิต โดยหมอสู่ขวัญในจังหวัดนครราชสีมา**. บทคัดย่อผลงานวิชาการ กระทรวงสาธารณสุขประจำปี 2550, ณ.โรงแรมโลดัส ปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่, วันที่ 29-31 สิงหาคม 2550, หน้า 78. <http://www.dmh.go.th/abstract/details.asp?id=3667>
- จรัญ ฝนขาว. (2555). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาส่งเสริมสุขภาพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จินตนา อากันเตียะ และพรนภา คำพราว. (2557). "รูปแบบการดูแลสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน," **วารสารพยาบาลทหารบก**. 15(3), 123-127.
- ชุตติเดช เจียนดอน และคณะ. (2554). "คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา," **วารสารสาธารณสุขศาสตร์**. 41(3), 229-239.
- ชลภัส วังประเสริฐ. (2551). "การสังเคราะห์นิยามและแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย," **วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งชาติ**. 1(1), 50-59.
- ถนอมศรี อินทนนท์, อรวรรณ หนูแก้วและศรีสุดา วนาลีสิน. (2540). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแก้ปัญหา สุขภาพจิต: กรณีศึกษาหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย**. สงขลา: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ทิพย์ภา เชษฐชูชาวลิต และคณะ. (2539). **พฤติกรรมของครอบครัวในการดูแลผู้ป่วยจิตเวชเชิงพื้นที่บ้าน ในเขตภาคใต้ของประเทศไทย.รายงานการวิจัย**. สงขลา: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์สงขลา.
- นิติกร ภูสุวรรณ. (2556). "ความเครียดของผู้สูงอายุในเขตตำบลแห่งหนึ่ง จังหวัดสกลนคร," **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. (ฉบับพิเศษ), 164-171.
- ประเสริฐ ไพบูลย์รุ่งโรจน์. (2550). **การดูแลผู้ป่วยจิตเวชโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น.การประชุมวิชาการสุขภาพจิตนานาชาติ ครั้งที่ 6, เรื่องสุขภาพจิต : ชีวิตชาวเมือง วันที่ 1-3 สิงหาคม 2550 ณ. โรงแรมปรีชาพาเลซ กรุงเทพมหานคร หน้า 183.** <http://www.dmh.go.th/abstract/details.asp?id=3597g>เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2558
- ประพจน์ เกตุจากาศ. (2550). **การบูรณาการการแพทย์แผนไทยเข้าในระบบบริการสาธารณสุขแผน ไทย : ระบบยาไทยและยาจากสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุข**. กรุงเทพฯ: กิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- มนสิชา ชุมแก้ว, ถนอมศรี อินทนนท์และจินตนา เลิศไพบูลย์.(มปป).**สุขภาพจิตและการสร้างเสริม สุขภาพจิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในอำเภอละแม จังหวัดชุมพร**. ค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2557 <http://www.nur.psu.ac.th/warasarn>
- มะยูรี วงศ์วานกลม, หรรษา เศรษฐบุปผา และ ชวพรรณ จันทร์ประสิทธิ์. (2554). "ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานในการดูแลสุขภาพของผู้ที่เป็นโรคติดสุรา," **พยาบาลสาร**. 38(3), 121-133.
- รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2550 สำนักงานสถิติแห่งชาติ หน้า 48 ค้นเมื่อ วันที่ 9 พ.ย. 2557 http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/servey/rep_older.pdf
- วรารัตน์ ว่องอกวิวัฒน์กุลและคณะ. (2551). **การพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวชภาคใต้ ระยะที่ 2 ตอน หมอสมุนไพรและโนราโรงครุ ได้รับทุนอุดหนุนจากแผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย การเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.). สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) และศูนย์สิรินทรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ.**
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2555). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ: พงษ์พาณิชย์เจริญผล.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2528). "ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานพัฒนา," **วารสารสังคมพัฒนา**. 8(5), 7- 8.
- วลัยพร นันท์ศุภวัฒน์ และคณะ. (2552). "สุขภาพจิตของผู้สูงอายุ," **วารสารสมาคมพยาบาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. 27(1), 27-32.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). **บทสรุปสำหรับผู้บริหาร: การสำรวจสุขภาพจิตคนไทย พ.ศ.2553**. ค้นเมื่อ 12 พ.ย. 2557 จาก http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/theme_2-4-10.html
- สงวนศรี แต่งบุญงาม และคณะ. (2549). **การพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวช 4 ภาคการวิจัย เรื่องการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวช (ระยะที่ 1)**. รายงานการวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานส่งเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย (สสพ.)
- สมจิตต์ ลูประสงค์. (2549). **องค์ความรู้สุขภาพจิตภูมิปัญญาอีสาน: ความเชื่อ พิธีกรรมในการดูแลผู้มีปัญหาสุขภาพจิตและญาติ**. รายงานวิจัยโรงพยาบาลจิตเวชนครพนมราชนครินทร์ <http://www.klb.dmh.go.th/modules.php?m=research&gr=&op=detail&researchId=103> เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2558
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). **รายงานผลเบื้องต้นสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557**. http://www.m-society.go.th/article_attach/14494/18145.pdf เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2557.
- Butler, J., and Ciarrochi, J. (2007). **Psychological acceptance and quality of life in the elderly**. *Quality of Life Research*. Springer. 16, 607–615.
- Golberg, D. P. (1972). **The detection of psychiatric illness by questionnaire**. London: Oxford University Press. World Health Organization. (2010). **World healthstatistics 2010**. Retrieved July 1, 2010, from http://www.who.int/whosis/whostat/EN_WHS10_Full.pdf 12

